

Зарубіжні авторські зібрання

Джозеф

Конрад

Олмейрова
примха

Харків
«ФОЛІО»
2020

ОЛМЕЙРОВА ПРИМХА

Історія східної річки

Пам'яті Т. Б.

Розділ 1

— Каспаре! Макан!

Знайомий верескливий голос одірвав Олмейра від приємних мрій про пишне майбутнє й вернув до неприємного сучасного. Осоружний голос. Багато років чув він його, і з кожним роком зростала в ньому огида. Та дарма! Незабаром усьому прийде край.

Переміг незадоволення й не звернув уваги на поклик. Сперся ліктями на бильця веранди й утупив очі у величезну річку, що байдуже котила прудкі хвилі у нього перед очима. Любив дивитись на Пантаї, надто коли заходило сонце, кидаючи на неї жмуття золотого проміння. Може, тому, що часто думав про золото. А золота йому не пощастило придбати; золото, здебільше кривдою, придбали інші; золота ж він хотів чесно здобути для себе і для Ніни. Поринув у мрії про могутність та багатство, далеко від цього берега, де прожив стільки років і забув навіть тяготи праці, наперед смакуючи велику нагороду. Вони житимуть в Європі — він та його дочка, багаті й усіма шановані.

Ніхто й не згадає про мішану кров дочки, споглядаючи її дивовижну вроду й знаючи про його незліченні скарби. Дивлячись на її тріумф, він і сам помолодшає та забуде двадцять п'ять років ненастанних тяжких змагань на цьому березі, де завжди почував себе в'язнем. І все це близько, аби лише здобути багатство. Та хай тільки Дейн повернеться! А він мусить незабаром вернутися у своїх же інтересах, бо і йому припаде дешиця. Правда, спізнився на тиждень. Та, можливо, буде сьогодні увечері.

Так думав Олмейр, стоячи на веранді свого нового й уже зруйнованого будинку — остання його недоля — і дивлячись на широку річку. Та не золотилася вона сьогодні, бо вся набутніла від дощів, і він споглядав байдужим оком, як каламутні хвилі несли спорохнявілі стовбури, гілки та цілі, вивернуті з корінням дерева, сердито булькаючи й переливаючись поміж листя.

Одне дерево зачепилось біля похилого берега, саме проти будинку, й Олмейр, одірвавшись од думок, почав стежити за ним, трохи зацікавлений. Дерево повільно гойдалося на місці, тоді як навколо нього шумувала спінена вода, потім звільнилось і знову попливло вниз течією, поволі перекидаючись та підкидаючи вгору довге оголене гілля, ніби простягаючи до неба руки з німою скаргою на непотрібну жорстокість та насильство річки. Олмейрова зацікавленість долею дерева враз зросла. Він перехилився, стежачи, чи не зачепиться воно на міліні нижче. Дерево не зачепилося. Тоді одкинувся назад, думаючи, що тепер аж до самого моря воно плистиме вільно, і він позадриг мертвій деревині, яка вже видавалася маленькою плямою, зникаючи в сутінку, що все темнішав. Деревина вже зникла з очей, а він думав, чи далеко

вона випливе в море? На південь чи на північ винесе її течія? Певно, на південь, аж до Целебесу, можливо, до Макассару.

Макассар! Швидка Олмейрова уява випередила дерево в його гаданій мандрівці, а спогади вернулися щось років за двадцять назад, і він побачив одягненого в біле молодого, стрункого, соромливого Олмейра, побачив, як він зсідає з голландського поштового човна на вкритий порохом макассарський берег здобувати щастя-долі у старого Гедіга. Знаменна це була подія — початок нового життя для нього. Олмейрів батько, службовець ботанічного саду в Бітенцоргу, залюбки пустив сина працювати до такої фірми, як у старого Гедіга. Сам молодий Олмейр теж був не від того, щоб залишити нездорові береги Яви та мізерні статки батьківського бунгало, де цілими днями батько нарікав на глупоту садівників-тубільців, а мати, з глибини свого фотелю, оплакувала пишноту Амстердама, звідки вона так далеко заїхала, та шкодувала, що втратила своє становище дочки цигарового купця.

Олмейр залишив рідну оселю з легким серцем та легким гаманцем. Добре розмовляючи англійською мовою та дужий в арифметиці, готовий був здобути весь світ, і на мить не припускаючи сумнівів, що його не здобуде.

І тепер, через двадцять років, стоячи тут у духоті борнейського вечора з почуттям солодкого суму, Олмейр згадував високі прохолодні Гедігові комори з довгими рівними шерегами скриньок джину та сувоями манчестерської мануфактури; величезні двері, що відчинялися зовсім нечутно; тьмяне освітлення, таке приємне після блиску сонцем осяяних вулиць; маленьке огорожене місце поміж стосів краму, де китайці-клерки, чепурні, стримані, з сумними очима,

мовчки, шпарко писали поміж гуркоту та гармидеру, що здіймався од роботи, коли гуртки робітників котили барила та переносили скриньки, співаючи монотонної пісні, яка кінчалася безнадійним зойком. Зверху, просто величезних дверей, огорожено було більше місця, добре освітленого. Гамір праці приглушувала тут просторінь, і навколо вставав лише дзенькіт срібних гульденів, що інші, так само стримані, китайці рахували й складали купками під доглядом містера Вінка, скарбника, духа-охоронця цього місця й правої руки господареві.

На цьому освітленому місці сидів за своїм столом і Олмейр, недалеко зелених, пофарбованих маленьких дверей, де стояв завжди малаець у червоному поясі та тюрбані, держачи в руці маленький мотузок, що звисав зверху, й, наче машина, вправним рухом то попускав його вгору, то смикав униз. Цей мотузок прив'язано було до величезного віяла по той бік зелених дверей у так званому особистому кабінеті, де сидів на троні сам господар — старий Гедіг, приймаючи галасливих одвідувачів. Часом маленькі двері відчиняли, і крізь синювату імлу тютюнового диму видко було довгий стіл, застановлений різноманітними пляшками й високими глеками на воду. Галасливі люди лежали в зручних очеретяних фотелях, а господар виглядав крізь одчинені двері й, тримаючись за ручку, щось конфіденційно бурмотів Вінкові: може, посилав якогось грізного наказу вниз у комору, або, угледівши нерішучого чужинця, вітав його дружнім окликом: «Здорові, капітане! Здалека приїхали? З Балі, так? Привезли кістку? Мені саме треба кістки. Треба всього, що ви привезли. Ха-ха-ха! Заходьте!» — і під бурю вигуків тяг чужинця до кабінету. Двері зачинялися, і навколо знов лунав звичайний гамір — пісня

робітників, гуркіт барил, рип швидких пер, а над усім панував мелодійний дзенькіт срібних грошей, що безупинним потоком точився крізь жовті пальці уважних китайців.

У ті часи в Макассарі пишно буяло життя й комерція. До цього міста на острові збиралися всі непосидючі, у кого не бракувало відваги. Звідси вируждали шхуни на австралійський берег, опосідали Малайський архіпелаг, шукаючи грошей та пригод. Відважні, одчайдушні, меткі в справах, не від того, щоб при потребі встряти до бійки з піратами, яких багато тоді було на тих берегах; здобувачі грошей мали звичай збиратися тут у порту, щоб поладнати комерційні свої справи та погуляти. Голландські купці називали цих людей англійськими гендльярами. Дехто з них були справжні джентльмени, що мали певну насолоду з такого життя, більшість морці. З-поміж них усіх визнаним королем був Том Лінгард, він, кого всі малайці, чесні й безчесні, мирні рибалки й одчайдушні горлорізи, звали Раджа Лаут — Морський Король.

Олмейр почув про нього, не пробувши ще й трьох днів у Макассарі. Почув про його дивовижні справи, про його кохання, про одчайдушні бійки з піратами Сулу, романтичне оповідання про дитину-дівчинку, яку переможець Лінгард знайшов у піратському прау, коли, після довгого бою, взяв на абордаж судно, викинувши екіпаж за борт. Усі знали, що цю дівчинку він прийняв за свою, дав освіту в якомусь із явських монастирів і, завжди говорячи про неї, називав її «моя дочка». Він заприсяг, що віддасть її за білого й залишить їй усі свої гроші. «А у капітана Лінгарда сила грошей, — урочисто сказав містер Вінк, схиливши набік голову. — Силенна сила грошей — більше, ніж у Гедіга. — Потім, помовчавши саме стільки, щоб дати

слухачам отямитись од дива, після такого неймовірного повідомлення, пошепки додав: — Знаєте, він винайшов річку».

Правда, він винайшов річку. Цей факт ставив старого Лінгарда понад усіма морцями-авантюристами, що вели справи з Гедігом, п'ючи шампан, граючи та виспівуючи галасливих пісень удень і залицяючись до дівчат-полукровок на широких верандах готелю «Сенда» ввечері. Цією річкою, що вхід до неї лише сам він знав, Лінгард возив манчестерську мануфактуру, бронзові гонги, рушниці та порох. Його бриг «Блискавка», яким він сам керував при такій okazji, зникав тихенько з рейду вночі, тоді як його товариші міцно спали по нічній п'ятиці. Лінгард лише після того виходив на палубу, коли бачив, як вони, упившись, валилися під стіл, тоді як на нього питво не робило найменшого впливу. Чимало було охочих простежити за ним та знайти цю країну, багату на гутаперчу, індійський очерет, перлові мушлі, пташині гнізда, віск та гуму. Але маленька «Блискавка» могла випередити кожний корабель у цих морях. Декотрі з цікавих порозбивалися на мілинах та коралових рифах і, втративши все, ледве врятували життя із жахливої пастки цього сонячною усмішкою осяяного моря. Інші зневірилися. А зелені лагідні острови багато років ховали вхід до обітованої землі, держачи таємницю з жорстокою лагідністю тропічної вдачі. Тим часом Лінгард їздив туди й сюди в свої таємні та відомі всім експедиції, зробившись героєм в очах Олмейрових одчайдушністю своїх пригод та неймовірно великими прибутками. Він видався якимсь казковим велетнем юнакові, коли вперше прийшов до комори, пробуркотівши: «Як ся маєте?» — Вінкові та привітавши Гедіга, господаря, галасливим: «Здоров, старий пірате! Живий іще?» — як

ЗМІСТ

ОЛМЕЙРОВА ПРИМХА. Історія східної річки. <i>Переклад М. Лисиченко</i>	3
Джозеф Конрад: погляд через століття. <i>Наталія Жлуктенко</i>	207